

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.7

ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

CHARACTERISTICS OF INNOVATIVE ACTIVITIES IN UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF FUTURE

Коваль І.О.,
студентка

*Навчально-науковий Юридичний інститут
Національного авіаційного університету*

Рябова К.О.,

к.ю.н., доцент кафедри господарського, повітряного та космічного права

*Навчально-науковий Юридичний інститут
Національного авіаційного університету*

Ця стаття присвячена дослідженню нормативно-правової характеристики інноваційної діяльності України як невід'ємної і важливої частки ефективного функціонування ринкової економіки в нашій державі. У статті також проаналізовані та наведені чинники, що спричиняють проблеми у реалізації інноваційної діяльності в Україні, а також наведений можливий перелік заходів, що можуть вирішити ці питання. У період становлення ринкових відносин, коли вкрай важливими завданнями є збереження промислового комплексу і забезпечення його подальшого науково-технічного розвитку, проблема правового регулювання інноваційної діяльності набуває принципового значення, оскільки її вирішення дасть змогу покращити процеси інноваційної діяльності, захистити таку діяльність, перейти до створення і використання технологій високого рівня, а отже, прискорити економічне зростання національної економіки.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, ринкова економіка, нормативно-правовий акт, проблеми здійснення інноваційної діяльності.

Данная статья посвящена исследованию нормативно-правовой характеристики инновационной деятельности Украины как неотъемлемой и важной части эффективного функционирования рыночной экономики в нашей стране. В статье также проанализированы и приведены факторы, вызывающие проблемы в реализации инновационной деятельности в Украине, а также приведен возможный перечень мер, которые могут решить данные вопросы. В период становления рыночных отношений, когда крайне важными задачами являются сохранение промышленного комплекса и обеспечение его дальнейшего научно-технического развития, проблема правового регулирования инновационной деятельности приобретает принципиальное значение, поскольку ее решения позволит улучшить процессы инновационной деятельности, защитит данную деятельность, перейти к созданию и использованию технологий высокого уровня, а следовательно, ускорит экономический рост национальной экономики.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, рыночная экономика, нормативно-правовой акт, проблемы осуществления инновационной деятельности.

This article is devoted to the study of the legal and regulatory characteristics of Ukraine's innovation activity as an integral and important part of the effective functioning of a market economy in our country. The article also analyzes and presents the factors that cause problems in the implementation of innovation activities in Ukraine, as well as a possible list of measures that can solve these issues.

Today, innovation activity has become one of the most important factors in the effective functioning and development of enterprises in a market economy. In the context of modern market transformations, one of the main indicators of economic growth in the country is the rate of development of innovation activity. Therefore, it becomes quite evident that when a country continues to develop only in the area of raw materials industries where it is predominantly low science-intensive material production, then it will remain in the ranks of countries with low level of competitiveness in the foreign market. It is known that the level of development of the country depends on the level of development of innovation activity, therefore introduction of innovations is the main factor of the company's success, which also affects the level of development of the country as a whole. This activity needs to be continuously improved. In accordance with objective market requirements, it should be based on well-defined policies, an advanced methodology for introducing innovations and evaluating their effectiveness. Introduction to the production of the latest advances in science and technology is of particular importance in the modern world economy. During the period of the global economic crisis, companies and industries that are actively implementing and using innovative technologies are competitive. At the same time, Ukraine continues to evolve as a country with a high share of the raw materials industry, and innovation development has not become one of the main signs of the growth of the national economy. To a large extent, the development of innovation activities, in particular in Ukraine, depends on the legal regulation of this activity.

In the period of formation of market relations, when extremely important tasks are to preserve the industrial complex and ensure its further scientific and technological development, the problem of legal regulation of innovation activity becomes of fundamental importance, since its solution will enable to improve the processes of innovation activity, to protect such activity, to proceed to the creation and use of high-level technologies, and, consequently, accelerate the economic growth of the national economy.

Key words: innovation, innovation activity, market economy, normative-legal act, problems of implementation of innovation activity.

Нині інноваційна діяльність перетворилася на один із найважливіших чинників ефективного функціонування та розвитку підприємств в умовах ринкової економіки. Цю діяльність необхідно постійно удосконалювати. Відповідно до об'єктивних вимог ринку вона має базуватися на чітко окресленій політиці, досконалій методиці запро-

вадження нововведень та оцінюванні їх результативності. Впровадження у виробництво новітніх досягнень науки і техніки набуває особливого значення у сучасній світовій економіці. У період світової економічної кризи конкурентоспроможними є підприємства та галузі, що активно впроваджують та використовують інноваційні технології.

Разом із тим Україна продовжує розвиватися як країна з високою часткою сировинних галузей промисловості, а інноваційний розвиток не став однією з головних ознак зростання національної економіки. Великою мірою розвиток інноваційної діяльності, зокрема в Україні, залежить від правового регулювання цієї діяльності.

Аналізу останніх досліджень, постановці проблем інноваційної діяльності в Україні та шляхам їх вирішення приділяли увагу широке коло вітчизняних вчених, зокрема О.В. Васильєв [4], М.П. Денисенко [9], Б.В. Дерев'янюк [10], С.Г. Гордієнко [11], В.О. Гусєв [12].

Метою статті є дослідження поняття інноваційної діяльності, її нормативно-правова характеристика, а також виявлення проблем здійснення інноваційної діяльності в Україні та шляхи їх подолання.

Інноваційна діяльність є частиною інвестиційної діяльності і відрізняється від неї (виділяється із неї) окремою прогресивною складовою частиною. П. 1 ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» визначає, що інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Через складність цієї діяльності порівняно з простими інвестиціями, інноваційна діяльність є менш поширеною, проте більш важливою [1].

Інновація – кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді введеного на ринок нового чи вдосконаленого продукту, технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності [2].

Закон України «Про інноваційну діяльність» трактує інновацію таким чином: «Це новостворені і вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція чи послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери» [3].

Можна стверджувати, що інноваціями є не просто вкладені кошти у вигляді інвестицій, а новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Й. Шумпетер у своїй науковій праці «Теорія економічного розвитку» (1911) сформулював цілісну теорію інноваційного розвитку, центральним місцем якої було введення економічної категорії «інновації» як необхідної виробничої функції, зумовленої змінами факторів виробництва, ресурсів або їх комбінації.

Й. Шумпетер виділяє такі складники інновації:

- запровадження нової продукції, товару, послуги, нових видів або невідомого для споживача;
- застосування нової технології виробництва, запровадження для певної галузі невідомого методу (способу) виробництва;
- використання нових матеріалів, видів сировини, а також її джерел;
- відкриття та освоєння нового ринку споживання продукції;
- підлив монополії конкурентів або монополізація ринку шляхом виробництва власної, невідомої раніше продукції;
- впровадження нової організації виробничого, управлінського процесу, організаційної структури або їх удосконалення [4, с. 23].

Відповідно до ст. 325 Господарського Кодексу України (далі – ГК України) інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій із метою виконання довгострокових науково-технічних програм із тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя [5].

Існують різні точки зору вітчизняних і зарубіжних науковців із приводу сутності поняття «інноваційна діяльність»:

– процес, спрямований на розроблення та реалізацію результатів кінцевих наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий чи вдосконалений продукт, реалізований на ринку, у новий чи вдосконалений технологічний процес, використовуваний у практичній діяльності, а також пов'язані з цим додаткові наукові дослідження та розробки [6, с. 385];

– діяльність колективу, спрямована на забезпечення доведення науково-технічних ідей, винаходів до результату, придатного до практичного застосування та реалізації їх на ринку з метою задоволення потреб суспільства в конкурентоспроможних товарах і послугах [7, с. 401];

– діяльність, пов'язана з перетворенням наукових досліджень і розробок, а також винаходів і відкриттів на новий продукт або новий технологічний процес, що впроваджуються у виробничий процес [8, с. 12];

– процес створення нового товару від формування ідеї до освоєння виробництва, випуску, реалізації та отримання комерційного ефекту [9, с. 187].

До основоположних законодавчих актів, які регламентують інноваційну діяльність, належать закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та «Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукових технологій», на основі яких має будуватися вся нормативно-правова база інноваційної діяльності. Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає її об'єкти, кількість яких надзвичайно велика. На їх реалізацію необхідні величезні фінансові та матеріальні ресурси, що, як відомо, в нашій державі обмежені. Це вимагає визначити пріоритети інноваційної діяльності. На вирішення цієї проблеми спрямований Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

Варто зазначити, що в Україні створено досить розгалужену і розмиту сукупність нормативно-правових актів для здійснення і розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності [10, с. 184].

Дослідивши зазначені вище нормативно-правові акти, можна сказати, що законодавством виділяються такі види інноваційної діяльності:

– проведення наукових досліджень і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції;

– розробка, освоєння, випуск і поширення принципово нових видів техніки і технологій;

– розробка і впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, призначених для поліпшення соціального і екологічного становища;

– технічне переозброєння, реконструкція, розширення, будівництво нових підприємств, що здійснюються вперше як промислове освоєння виробництва нової продукції або впровадження нової технології. При цьому інноваційна діяльність може здійснюватися і в інших напрямках.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» сказано, що об'єктами інноваційної діяльності є:

– інноваційні програми і проекти;

– нові знання та інтелектуальні продукти;

– виробниче обладнання та процеси;

– інфраструктура виробництва і підприємництва;

– організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери;

– сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки;

– товарна продукція;

– механізм формування споживчого ринку і збуту товарної продукції [3].

С.Г. Гордієнко зазначає, що для здійснення ефективною інноваційної діяльності важливу роль відіграє її

нормативно-правове забезпечення. Проведений аналіз чинного нормативно-правового забезпечення переходу економіки України на інноваційну модель розвитку показав, що таких документів у нашій державі чимало, але кожен із них має ті чи інші недоліки і не вирішував проблему комплексно [11].

Утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки здійснюється через поширення інноваційних процесів в усіх її галузях та спричинені цими процесами прогресивні зміни у сфері виробництва, зокрема, його технологічній структурі, а також в якісних змінах сфери споживання. Державна інноваційна політика виступає засобом підтримки генерації, розвитку та поширення інноваційних процесів, при цьому перевага має надаватися інноваційним процесам, за якими здійснюється технологічне переозброєння виробництв на базі високих технологій, утвердження вищих технологічних укладів.

В.О. Гусев у своїх працях зазначає, що державна інноваційна політика – це стрижнева складова частина державної політики як організуюча, регулятивна та спрямовуюча інституціональна субстанція суспільства щодо утвердження сталого інноваційного розвитку національної економіки для забезпечення її конкурентоспроможності та прогресивних структурних змін і є цілеспрямованою та скоординованою діяльністю органів державної влади загальнодержавного, галузевого, регіонального рівнів для впровадження комплексу організаційних, регуляторних, управлінських заходів на основі певних принципів та розроблених стратегій і спрямованих на створення системних інституціональних, економічних, науково-технічних та інших засад, а також запровадження механізмів їх реалізації через залучення необхідних інвестиційних, інтелектуальних, інформаційних, матеріально-технічних, організаційних та інших ресурсів (державних та недержавних) для стимулювання генезису та широкомасштабного поширення інноваційних процесів на всіх рівнях та в галузях національної економіки, але з переважною їх державною підтримкою за встановленими законодавством пріоритетними напрямками [12, с. 82].

Стан інноваційної діяльності в Україні більшість експертів-науковців визначає як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню розвитку інноваційних процесів у країнах, для яких інноваційний розвиток є ключовим вектором економічної стратегії.

Дослідження інноваційного шляху розвитку України показують, що за останні роки рівень інноваційної активності промислових підприємств суттєво знижується. Так, у 2011 р. інноваційною діяльністю у промисловості України займалося близько 12% від їх загальної кількості, тоді як у 2002 р. – близько 15%, а в 2000 р. питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, становила 18%. Для порівняння, у США, Японії, Німеччині й Франції частка інноваційних підприємств становить 70–80% від їх загальної кількості [13].

Серед основних проблем, які стримують інноваційну діяльність в Україні, І.Б. Висоцька виділяє, по-перше, недосконалу систему нормативно-методологічного забезпечення та державної підтримки. Тривалий період інноваційному законодавству України були властиві певна фрагментарність та непослідовність. Нині в Україні діє 14 законів, понад 50 підзаконних актів, виданих Кабінетом Міністрів України, а також понад 100 правових актів відомчого характеру, які регулюють питання інноваційної діяльності підприємств. Разом із тим більшість механізмів

державної фінансової підтримки та податкового стимулювання, передбаченого цими актами, не можуть бути застосовані в повному обсязі. Відсутність системного підходу та єдиної науково-технологічної та інноваційної політики не компенсується збільшенням кількості і законодавчих і нормативно-правових актів, численними змінами та доповненнями до них. Адже, як свідчить досвід, чим частіше змінюються правові норми, тим гірше вони виконуються [14, с. 282].

М.В. Д'якур зазначає, що стримування інноваційної діяльності в Україні пояснюється такими чинниками:

1) обмеження джерел її фінансування пов'язано з фінансово-економічною нестабільністю в державі та кризовим станом більшості підприємств, які змушені реалізувати інноваційні процеси власним коштом. Недостатньо використовуються в Україні непрямі заходи стимулювання впровадження інновацій;

2) величезною перешкодою на шляху розвитку інноваційної діяльності в Україні є безпосередньо законодавча база. Вагомим недоліком законодавства України є нескординованість законодавчих актів між собою та їхня невідповідність економічній ситуації в країні. Шляхом до створення конкурентоспроможної економіки є активне використання наявної науково-технологічної бази у промисловості, тобто тісний зв'язок між науковими досягненнями та впровадженням створених нових технологій у виробництві;

3) ще одне найгостріше питання – формування інженерно-технічних і робочих кадрів [15].

Проводячи аналіз поглядів науковців щодо чинників, які проводять проблеми у галузі інноваційної діяльності в Україні, спостерігаємо подібність, і з цими науковцями не можна не погодитися, адже усі зазначені вище чинники призводять до катастрофічних тенденцій у нашій державі. На нашу думку, першим і найгострішим питанням є систематизація законодавчої бази, її вдосконалення до реалій сучасності, що дасть змогу підприємцям орієнтуватися в питаннях ведення інноваційної діяльності.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що в результаті дослідження було проаналізовано нормативно-правову характеристику інноваційної діяльності, був проведений аналіз нормативно-правової бази, яка нині регулює суспільні відносини у сфері інноваційної діяльності. Також під час дослідження було досліджено низку факторів, що гальмують розвиток інноваційної діяльності підприємств. Серед основних проблем виділяється відсутність державної підтримки, несистематизованість нормативно-правової бази, невизначеність державної політики у сфері інноваційної діяльності та, як результат, відсутність мотивації щодо вдосконалення нових технологій, значна зношеність обладнання та застаріла матеріально-технічна база, дефіцит фінансових ресурсів.

Із метою вирішення піднятих проблем необхідно:

- вдосконалити нормативно-правову базу державного регулювання та стимулювання інноваційної сфери;
- збільшувати обсяги фінансового забезпечення інноваційної діяльності, наукових розробок;
- створити умови на законодавчому та фінансовому рівнях для формування інфраструктури, що здійснювала б підтримку інноваційних процесів у нашій державі.

Зазначені заходи дадуть змогу сформувати сприятливий інноваційний клімат, задіяти всі необхідні механізми та стимули для підвищення зацікавленості підприємств у впровадженні наукомістких технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646.
2. Лаврова Ю.В. Економіка підприємства та маркетинг. ХНАДУ. 2012. URL: <http://buklib.net/books/37223/>.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 266.
4. Васильев О.В. Конспект лекцій «Економіка і організація інноваційної діяльності» (для студентів 4 курсу напрямку підготовки 0501 «Економіка і підприємництво» спеціальності 6.050100 «Економіка підприємства») [Текст] / О.В. Васильев, Н.М. Богдан; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2010. 100 с.